

Nr 84.

Godkänd av första kammaren den 13 maj 1916.

Godkänd av andra kammaren den 13 maj 1916.

*Riksdagens skrivelse till Konungen angående utredning i fråga
om tillhandahållande av byggnads- och rörelsekapital åt
nyinrättade andelsmejerier i Norrland och Dalarna.*

(Jordbruksutskottets utlåtande nr 32.)

Till Konungen.

I en inom riksdagen väckt motion, har hemställts, att riksdagen ville besluta i skrivelse till Eders Kungl. Maj:t anhänga om utredning, på vilket sätt nödiga medel må kunna såsom lån ställas till förfogande åt de hushållningssällskap inom Norrland och Dalarna, som vilja åtnytningsrättade andelsmejerier, som därav äro i behov, tillhandahålla nödigt byggnads- och rörelsekapital.

Till stöd härför har anförts följande:

»För det norrländska bondejordbrukets fortsatta utveckling och för odlingens fortskridande inom de norrländska bygderna torde det ej finnas någon fråga, som är av så stor och genomgripande betydelse som frågan om möjligheten att förbättra jordbrukets avsättningsförhållanden.

Kommunikationernas utveckling är därför av en oerhörd betydelse.

Men näst efter åtgärderna till förbättrande av kommunikationerna finnes det ingen åtgärd, som i Norrland visat sig i så hög grad ägnad att befrämja såväl jordbrukets allmänna utveckling som också — och i synnerhet — intresset för nyodlingar som anläggandet av nya mejerier. Genom de möjligheter, som bönderna därigenom få att året om vid mejerierna vinna avsättning för all den mjölk de producera, erhålla de en kraftig impuls till att förbättra sin kreatursavel, att öka sina krea-

tursbesättningar, att ägna utfodringen större uppmärksamhet och att söka genom nyodling erhålla mera och bättre foder till sina kreatur. Exempel skulle kunna i mängd anföras på byar, som under långa tider låtit värdefull odlingsmark ligga obrukad, men som, sedan andelsmejeri kommit till stånd i trakten, börjat att bedriva ett intensivt nyodlingsarbete, som inom kort tid möjliggjort en stark ökning av deras kreatursbesättningar och åstadkommit en allmän stegring av välståndet i hela trakten. Detta är emellertid en sak, som numera är så allmänt känd och erkänd, att många ord ej behöva spillas för belysande av detta sakförhållande.

Men däremot synes det ej vara lika allmänt känt och erkänt, att det i Norrland möter stora svårigheter för de nybildade andelsmejerierna att erhålla det för deras startande nödiga kapitalet. Sparbanksväsendet är jämförelsevis litet utvecklat i Norrland; och de där uppe verksamma affärsbankerna synas icke ännu hava fått ögonen öppna för att understödandet av dylika företag är något, som kan befrämja traktens ekonomiska utveckling och som det därför borde ligga i deras intresse att befordra genom att på billiga villkor tillhandahålla nödigt kapital för uppförande av andelsmejerier.

På grund av påstötningar ifrån flere håll väckte jag vid 1910 års möte med hushållningssällskapens ombud en motion, att ombuden ville ingå med underdånig framställning, att Kungl. Maj:t efter frågans närmare utredning ville hos riksdagen utverka avsättandet av en lånefond, ur vilken hushållningssällskapen kunde erhålla lån för att på billiga ränte- och betalningsvillkor utlämnas till andelsmejerier, som därav kunde vara i behov.

Ursprungligen var det min avsikt att inskränka detta yrkande till Norrland, men på uppmaning av statskonsulenten i mejerihantering gav jag yrkandet ovannämnda allmänna avfattning.

Till stöd för förslaget anfördes följande motivering:

'Mejerihanteringen och dess tidsenliga utveckling är för det svenska jordbruket i allmänhet av en synnerlig stor betydelse. I särdeles hög grad gäller detta för de delar av landet, där jordbruket, för att leda till ett gott resultat, är av naturen hänvisat till att huvudsakligen basera sig på foderväxtodling och kreatursskötsel.

Det måste därför betraktas såsom en mycket viktig uppgift för våra statsmakter att söka på lämpligt sätt befrämja mejerihanterings utveckling. Också har på detta område från det allmännas sida vidtagits många åtgärder, som varit ägnade att synnerligen kraftigt befrämja mejerihanterings utveckling inom landet. Man behöver i detta

avseende endast erinra om åtgärderna för beredande av bättre avsättning av våra mejeriprodukter, åtgärderna för höjande av det svenska exportsmörets beskaffenhet, åtgärderna för utbildande av duglig mejeripersonal o. s. v. Men om man sålunda å ena sidan måste tacksamt erkänna, att mycket från statsmakternas sida redan blivit åtgjort för mejerihanteringsens upphjälpande, så kan man dock å andra sidan vid en granskning av förhållandena i vårt vidsträckta lands olika delar ej undgå att lägga märke till en svårighet för mejerihanteringsens kraftiga uppblomstring, som förefinnes, visserligen icke inom hela landet, men som inom vissa delar av landet gör sig synnerligen kraftigt kännbar, och för vilkens avhjälpande ännu ingenting blivit åtgjort. Och det är svårigheten för de nybildade andelsmejerierna att erhålla nödigt förlagskapital för uppförande och inredande av fullt ändamålsenliga och moderna mejerier.

Inom stora delar av landet förefinnes ingen sådan svårighet, i det att mejerierna med lätthet erhålla gynnsamma amorteringslån i sparbankerna och i andra bankinrättningar, därvid gynnade av bland annat den omständigheten, att ibland delägarne befinna sig ett större antal personer i gynnsammare ekonomisk ställning. Men i andra delar av landet ställa sig förhållandena däremot på ett annat sätt; och man kan säga, att det nästan gäller såsom en regel, att ju mera en trakt är hänvisad till att uteslutande basera sitt jordbruk på boskapsskötsel och mejerihantering, desto större ställa sig för delägarne i ett påtänkt andelsmejeri svårigheterna att på gynnsamma villkor erhålla det för mejeriets startande nödiga kapitalet.

I hög grad gäller detta om vissa trakter av Norrland; men enligt upplysningar, som benäget lämnats mig av statskonsulenten i mejerihushållning, förefinnas liknande förhållanden även i vissa delar av mellersta och södra Sverige.

Då man nu vet, av vilken oerhört stor betydelse det för hela jordbrukets lyftning i en trakt är, att ett andelsmejeri — där förutsättningarna i övrigt äro gynnsamma — kommer till stånd, så måste det anses i hög grad önskvärt, att det påpekade missförhållandet blir avhjälpt, så mycket mera som detta synes kunna ske utan några större uppoffringar ifrån statens sida, och erfarenheterna ifrån ett av våra grannland med i stort sett med våra mycket likartade jordbruksförhållanden har tydligen visat, att ett utlämnande av statslån för detta ändamål synnerligen kraftigt befrämjat mejerihanteringsens utveckling.

I Finland bildades redan på 1870-talet en särskild mejerilånefond, ur vilken nybildade mejerier kunde erhålla byggnadslån. Fonden uppgick

år 1904 till omkring 400,000 mark, men då ansökningar om lån för mejeriändamål det nämnda året lågo inne till ett sammanlagt belopp av 700,000 mark och de fem i landet anställda mejerikonsulenterna beräknade lånebehovet för sina distrikt under den närmaste tiden till omkring 600,000 mark, så hemställde senaten, att ett belopp av intill 2,000,000 mark skulle av allmänna medel få användas till befrämjande av uppkomsten av tidsenliga mejerier genom utlämnande av billiga statslån. Sedan detta förslag den 13 augusti 1904 bifallits, utfärdade senaten den 25 oktober samma år närmare bestämmelser angående villkoren för åtnjutande av s. k. mejerilån.

De finska mejerilånen löpa med 4 procent årlig ränta och skola amorteras inom 10 år med en åttendedel av lånebeloppet vid slutet av tredje året och sedermera med lika stort belopp under de sju återstående åren, till dess att lånet är till fullo inbetalt. Inom det i jordbruksavseende mera efterblivna Kajana härad lämnas lånen, enligt av senaten den 22 mars 1906 gjort medgivande, med 20-årig amorteringstid, så att lånen från och med det 5:te året återbetalas med $\frac{1}{16}$ årligen.

Mejeri, som söker mejerilån, skall vara förlagt till en med hänsyn till de lokala kommunikationsförhållandena lämplig plats, vara tidsenligt inrett med moderna maskiner och redskap, och skall vara så organiserat, att det under tiden 1 april—30 september kan antagas producera minst en drittel smör om dagen. I övrigt finnes en del bestämmelser, vilkas uppfyllande och efterlevnad statskonsulenten äger att övervaka. Angående de närmare bestämmelserna hänvisas till »Berättelse avgiven av jordbruksexpeditionen i Kejserliga Senaten för Finland för åren 1904—1905 (Helsingfors 1907)» sid. 59 o. f.

Vid 1904 års början utestodo lån till belopp av 404,500 mark, utlämnade ur den gamla mejerifonden. Under år 1904 och 1905 beviljades ytterligare 62 lån till ett sammanlagt belopp av 1,349,000 mark och år 1906 beviljades till 28 mejerier sammanlagt 689,500 mark. Redan 1907 uppgingo mejerilånen (till 113 mejerier) till ett belopp av 2,005,000 mark, och då ytterligare ett stort antal låneansökningar då förelåg, så överfördes det nämnda året på framställning av senaten ytterligare 500,000 mark till mejerilånefonden, varefter ytterligare kunde utlånas år 1907 till 34 mejerier 989,000 mark och år 1908 till 7 mejerier ett belopp av 209,000 mark. (Se Finska Lantbruksstyrelsens berättelse för åren 1904, 1905, 1906, 1907 och 1908. Helsingfors 1906—1910).

Såsom härav framgår, har den finska mejerilånefonden flitigt tagits i anspråk för det avsedda ändamålet; och enligt samstämmiga uppgifter från såväl finska som utländska fackmän har denna lånefond varit i hög

grad ägnad till att befrämja mejerihanteringens utveckling i Finland, icke minst genom den effektiva kontroll, varunder de mejerier kommit, som erhållit lån ur fonden.

Då förhållandena inom stora delar av vårt land på detta område äro mycket likartade med de finska förhållandena, så synes det därför, som om den svenska staten icke längre borde dröja med att lämna de mejerier, som därav äro i behov, samma stöd, som de finska mejerierna redan länge åtnjutit.

Inrättandet av en dylik lånefond måste dessutom anses såsom ett synnerligen betydelsefullt led i de åtgärder, som numera från det allmännas sida vidtagas för det mindre jordbrukets upphjälpande. Det är klart, att en sådan lånefond så gott som uteslutande skulle komma att tagas i anspråk av sammanslutningar mellan mindre jordbrukare, för vilka svårigheterna att på annat sätt få det nödiga rörelsekapitalet äro störst. Och skall upplysningsarbetet, som nu bedrives ibland det mindre jordbrukets idkare, kunna bli fruktbärande, så är det nödvändigt att tillse, att det vaknande intresset för att genom sammanslutningar av denna art söka förbättra sin ekonomi, också på lämpligt sätt befordras.

Då härtill lägges, att svenska riksdagen redan anvisat medel till en lånefond för bland annat anläggande av torvströfabriker, vilkas betydelse för jordbrukets utveckling i en trakt icke på långt när kan jämnställas med betydelsen av ett andelsmejeri, så synas synnerligen goda skäl tala för bildandet av en mejerilånefond, ur vilken nybildade andelsmejerier kunde på billiga ränte- och betalningsvillkor erhålla byggnadslån.

Huru dessa lån lämpligen skulle utlämnas, om låneförmedlingen, såsom fallet är vid lån ur torvlånefonden, skulle ske direkt genom kungl. lantbruksstyrelsen eller om den, såsom fallet är vid egnahems-lånen, de norrländska nyodlingslånen och fiskerilånen, skulle ske genom vederbörande hushållningssällskap; vilka närmare bestämmelser, som böra träffas såsom villkor för lån ur mejerilånefonden o. s. v., detta är frågor, som lämpligast torde böra överlämnas åt en blivande utredning att bestämma.

Det utskott, som till behandling fått sig överlämnad den ifråga-varande motionen, fann dess syfte synnerligen beaktansvärt och hemställde, att ombuden ville till Kungl. Maj:t avlåta en underdånig skrivelse i enlighet med motionärens förslag.

I sitt utlåtande anförde utskottet bland annat, att det därest en dylik lånefond skulle inrättas, naturligtvis vore svårt att bestämma, vilken summa, som för ändamålet erfordrades. Inom vissa län behövdes

flera lån, under det att inom ett annat län fonden kanske ej alls behövde anlitas. Det vore därför nödvändigt att i denna punkt hava en grundlig utredning. Inom utskottet hade den mening uttalats, att för närvarande en summa av omkring 500,000 kronor måhända kunde anses lämplig.

Den tid, under vilken lånen borde amorteras, vore likaledes svår att fixera, men kunde en tid av exempelvis 15 år anses skälig, varvid lånen under de första åren borde vara fria från amortering. Likaledes kunde såsom villkor för åtnjutande av dylika lån bestämmas, att medlemmarna genom någon insats bidroge vid mejeriernas tillkomst.

Utskottet hade därjämte kommit till den uppfattningen, att förevarande lån borde genom hushållningssällskapens förmedling utdelas, enär sällskapet bäst och säkrast kunde bedöma, om och i vad mån ifrågasatt andelsmejeri vore av behov av låneunderstöd ur fonden.

I anledning av vad sålunda anförts, hemställde utskottet, att ombuden behagade till Kungl. Maj:t avlåta en underdånig skrivelse i frågan; och denna framställning blev också av ombuden bifallen.

Den ifrågavarande framställningen blev sedan av Kungl. Maj:t för yttrande remitterad till kungl. lantbruksstyrelsen, där den blev liggande till den 17 oktober 1914, då den av kungl. styrelsen avstyrktes med följande motivering:

Behovet för andelsmejerierna av tillgång på lån med billiga ränte- och betalningsvillkor för uppförande av mejeribyggnader torde icke kunna bestridas. Men svårigheterna för dem att erhålla dylika lån lära ingalunda vara så stora, som i sagda motion framhållits, vilket ock framgår av det stora antalet under de senare åren uppförda andelsmejerier. Ett av skälen för sammanslutning i andelsföreningar är ju även den större lättheten för dylika att anskaffa billigt byggnads- och rörelsekapital, något som för den enskilde mejeriägaren ofta medför svårigheter. Det syntes därför lantbruksstyrelsen, som om ett bildande av en statens lånefond särskilt för andelsmejeriernas behov av billigt byggnadskapital med uteslutande av enskilda mejeriägare knappast kunde anses lämpligt. Då det därjämte under nuvarande förhållanden skulle bli nödvändigt, att, för att staten icke skulle behöva göra årliga förluster på en dylik lånerörelse, bestämma räntan för lånen så hög, att andelsmejerierna skulle kunna på i det närmaste samma villkor erhålla lån av enskilda lånegivare, syntes det lantbruksstyrelsen som om åtminstone för närvarande några åtgärder icke borde vidtagas i den av hushållningssällskapens ombud angivna riktningen.

På grund av vad sålunda anförts avstyrkte kungl. lantbruksstyrelsen bifall till den gjorda framställningen.

De av kungl. lantbruksstyrelsen anförda skälen äga emellertid icke giltighet för Norrland. Även om en sådan lånefond skulle vara av mindre betydelse för de södra och mellersta delarna av landet med deras i många avseenden mera utvecklade förhållanden, så kvarstår dock för Norrland alltså det ifrågasatta behovet. Och då det gäller att befordra utvecklingen i Norrland på ett visst område, så bör ju den omständigheten, att den för det ifrågasatta målets vinnande avsedda åtgärden är av mindre betydelse för det övriga landet, icke få utgöra något skäl för att ej försöka få den genomförd för Norrland. Och säkert är, att om man vill vidtaga kraftiga åtgärder för det norrländska jordbrukets utveckling och särskilt vill befrämja Norrlands fortsatta inre kolonisation, så får man icke lämna denna viktiga fråga obeaktad. Den norrländska bonden må få aldrig så goda möjligheter att få sin odlingsmark undersökt och utdikad och att få odlingsplan uppgjord och lån beviljat för dess läggande under plog, ser han sig ej i stånd att få en lönande avsättning för sina produkter och särskilt för sin mjölk, så bliva alla de andra i och för sig viktiga och betydelsefulla åtgärderna dock utan någon större praktisk betydelse för det syfte man med dem velat fullfölja. Och då det i Norrland visat sig vara förenat med mycket stora svårigheter att uppbringa nödigt anläggningskapital till ifrågasatta nya andelsmejerier, så anser jag, att man såsom ett viktigt led i arbetet för det norrländska jordbrukets utveckling och därmed också för Norrlands fortsatta uppodling och kolonisation måste vidhålla fordran på att möjlighet genom statens ingripande beredes de norrländska hushållningssällskapen att till ifrågasatta nya andelsmejerier, som därav äro i behov, på billiga ränte- och betalningsvillkor kunna utlämna mejerilån.

Då det emellertid för bedömande av denna fråga måste anses vara av mycket stor betydelse att få utrett, huru detta behov ställer sig i olika delar av Norrland, har jag dels till statskonsulenten i mejerihushållning och dels till mejerikonsulenterna m. fl. i de olika norrlands-länen framställt följande frågor:

1:o. Hava vid inrättandet av nya andelsmejerier inom den del av Norrland, där Ni haft Eder verksamhet förlagd, några svårigheter visat sig med hänsyn till möjligheten att på billiga ränte- och betalningsvillkor erhålla nödigt byggnads- och rörelsekapital?

2:o. Kan det för mejerihanteringens fortsatta utveckling inom Norrland (respektive Edert län), anses vara av någon större betydelse, att staten på lämpligt sätt ställer medel till hushållningssällskapets förfogande i och för tillhandahållande åt nyinrättade andelsmejerier av nödigt byggnads- och rörelsekapital?

På dessa frågor hava erhållits följande för det ifrågavarande spörsmålet synnerligen belysande svar.

Statskonsulenten Gustaf Liljhagen skriver:

»Som inledning till besvarandet av dessa frågor vill jag lämna ett utdrag av min berättelse till kungl. lantbruksstyrelsen för år 1912.

Smörproduktionen i hemmen är fortfarande avsevärd och står ej långt efter den i mejerierna, vilket följande beräkning konstaterar. I vårt land finnas nämligen något över 1,800,000 kor över 2 år. Man kan beräkna, att av dessa 1,600,000 äro mjölkande. Såväl kontrollföreningarna som mejeridriftstatistiken visar, att vi kunna beräkna en medelmjolkning av minst 2,000 kilogram per ko och år. Detta gör en mjölmängd av 3,200,000,000 kilogram. År 1910 invägdes i mejerierna i runt tal 1,012,000,000 kilogram, vilken mjölmängd användes till produktion av smör och ost. Gjorda beräkningar visa oss, att till direkt konsumtion användes ungefär 200 kilogram oskummad mjölk per person och år. Detta gör för år 1910, då invånareantalet i vårt land var 5,521,943, en summa av i runt tal 1,104,300,000 kilogram. Till utfodring av djur m. m. kan beräknas ungefär 5 procent av hela mjölmängden, och härtill skulle således åtgå per år 160,000,000 kilogram. Lägges nu den till mejerierna invägda mjölken till ost och smör till mjölken för människo- och djurföda och summan fråndrages den i vårt land producerade mjölmängden, återstår en mjölmängd av över 900,000,000 kilogram. Det är denna kvantitet, som användes huvudsakligast till smörberedning hos allmogen.

Då man betänker, att samma summa eller ungefär 900,000,000 kilogram utgör hela den mjölmängd, som förädlas vid alla landets mejerier, så inses lätt, vilka möjligheter, som ännu återstå i vårt land för att driva den större mejerihanteringen framåt och vilka mejerianläggningar, som ytterligare böra kunna komma till stånd.

Som regel kan sägas, att de förmögnare och mera tätt bebodda trakterna hava numera mejerier, men däremot de fattigare och mera glest bebyggda orterna sakna sådana.

Att få till stånd mejerier i de senare trakterna visar sig i allmänhet mycket svårt och detta av brist dels på företagsamhet och dels, och oftast, av brist på kapital för anläggning och drift. Det är icke ovanligt, att en nybildad andelsmejeriförening får sin låneansökan hos en bank avslagen på den grund, att de ej kunna ställa nog god säkerhet. »Alla medlemmarna i föreningen», svarades det mig en gång av en bankman, »äro ej tillsammans vederhäftiga för lånet.»

På ovanstående fråga nr 1 kan jag därför svara följande:

Min erfarenhet är att i vissa delar av Norrland och isynnerhet glest bebyggda trakter mejerianläggningar icke kunnat komma till stånd, då det ej varit möjligt att erhålla lån på billiga villkor.

Som svar på nr 2 kan jag svara: att med all säkerhet det skulle vara av största betydelse för att kunna driva fram mejerihanteringen — icke allenast i Norrland utan även i det övriga Sverige — om staten ställde medel till förfogande i och för tillhandahållande åt nyinrättade andelsmejerier av nödigt byggnads- och rörelsekapital».

Sekreteraren i *Kopparbergs läns* hushållningssällskap direktör Bengt Torssell meddelar, att det i Dalarna finnes minst 15 socknar, som ännu ej hava något ordnat mejeri och att i vissa socknar, där mejeri finnes, flera behöfve anläggas, och tillägger därefter: »då, även med den penningtillgång, som i detta län torde finnas, det i alla händelser måste högst betydligt underlätta föreningsbildande och därmed avsett mejeriföretag, om man ser sig i tillfälle för byggnader och uppsättning kunna erhålla fördelaktigt lån, tror jag, att det även för Dalarnes mjölkhushållning vore till stor nytta, om där finnes sådana att tillgå. Man frågar också ibland å sekreterarexpeditionen, om icke mejeribyggnadslån kunna av hushållningssällskapet erhållas.»

Ifrån Gävleborgs län har jag icke erhållit något svar å min förfrågan.

Länsagronomen i *Västernorrlands län* Algot Lagervall har lämnat följande svar:

»Edert ärade brev av den 20 november, som kom mig tillhanda för några dagar sedan, förde till nytt liv länge närda förhoppningar om ytterligare framgång uti och utveckling av det nordliga Sveriges mejerihantering och jordbruk, och om jag i min mån nu möjligen kan bidra här till förmedels några upplysningar om förhållandena inom Västernorrlands län, avsedda att stödja eder motivering för en framställning till riksdagen att bevilja billiga lån till anläggning och drift av andelsmejerier i Norrland, så gör jag naturligtvis detta ofantligt gärna och uttalar på samma gång en livligt känd förhoppning om att eder blivande framställning i denna sak måtte vinna riksdagens bifall.

Mjölkboskapsskötseln inom Västernorrlands län har numera nått en sådan utveckling, att den behöver de bästa möjliga anordningar för förädling av dess produkter, som ökas för varje år. Inom vissa och stora distrikt, där industrien slagit sig ned som kraftigast, är visserligen icke mejeridrift nödig i vanlig grad, ty där förbrukas mjölken direkt, med möjligen en ordnad mjölkhandel såsom mellanhand, men inom övriga trakter, som också äro hänvisade att taga sina huvud-

sakliga inkomster av jordbruket genom ladugården, är en ordnad mejeridrift nödvändig, för så vitt ej utvecklingen på detta område skall avstanna eller rent av gå tillbaka. Detta har även stått fullt klart för dem, som närmast haft och hava åt sig anförtrott uppdraget att tillvarataga och föra framåt denna gren av lantbrukshushållningen, och från deras sida har visserligen gjorts vad rimligen kunnat göras under nuvarande förhållanden, men att resultatet av detta arbete bort vara bättre äro de själva de första att erkänna.

Vid förarbeten för en andelsmejerianläggning möter det i regel inga egentliga hinder att få tecknade det nödiga antalet kor, att samlas om platsen för anläggningen, att få lämplig styrelse, att enas om mejeritypen o. s. v., men när så den ekonomiska delen av frågan skall lösas, gå meningarna isär och det hela går om intet. Kunde därför genom statens mellankomst nödigt anläggnings- och driftkapital mot billiga ränte- och amorteringsvillkor ställas till nya mejerianläggningars förfogande, så skulle detta, det största hindret, vara undanröjt för tillkomsten av det bästa stödet för utvecklingen av det norrländska jordbruket: nämligen en vitt utdelad andelsmejeridrift. Den lämpligaste förmedlaren av en eventuell statens mejerilånerörelse är hushållningssällskapen, som på så många andra låneområden fått sig anförtrott att vara mellanhanden, och vilka förtroenden de hittills motsvarat i den grad, att allmänheten ger sig in på deras låneformer utan minsta tvekan. Med anledning härav kan med säkerhet förutsägas, att en ny möjlighet till lån å det av eder nu påtänkta området genast skall omfattas med belåtenhet och utnyttjas i den grad, att mejerilånerörelsen blir av den största och mest omfattande betydelse för det norrländska jordbrukets framtid.

Lägges härtill, att mejerihanteringens egen fortsatta utveckling inom länet i högsta grad skulle befrämjas av den nya lånerörelsen, så ligger även häri ett tungt vägande skäl för att önska framgång åt Eder motion i riksdagen.»

Angående förhållandena i *Jämtlands län* har förre mejerikonsulenten direktören Per Sylvan lämnat en utförlig redogörelse, ur vilken meddelas följande utdrag:

»Vid bildandet av mejerisammanslutningar i vårt län har man gått efter olika mönster i fråga om principerna för kapitalanskaffningen:

1:o. Dels har man utgått från den rena aktiebolagsprincipen med aktieteckning samt på aktierna inbetalt större delen av erforderligt byggnadskapital och resten har täckts genom upplåning.

2:o. Dels har man moderniserat aktieprincipen till ungefär halv

andelsprincip och tecknat andelar eller lotter i förhållande till brukade hektar odlad jord och på dessa andelar inbetalt större delen av behövliga byggnadskapitalet och resten av behövligt kapital har anskaffats genom lån.

3:o. Slutligen hava vi några sammanslutningar, där den rena andelsprincipen genomförts, d. v. s. medlemmarne hava med lika ansvar upplånat allt behövligt kapital för anläggning och rörelse samt i stadgarne inrymt *tiden* för skuldens återbetalande (ex. 15 år) samt huru därefter den gemensamma egendomen skall fördelas på medlemmarne (andelsfördelningen).

Nu är det så, att mejerirörelsen egentligen har utvecklat sig inom de bördigare och mera tätt bebyggda delarna av Jämtland (silurområdet), där den jordbrukande befolkningen är övervägande självägande och innehar ganska god ekonomisk ställning.

Det är huvudsakligen härstädes som mejerihanteringen går framåt och här hava mejerisammanslutningarna företrädesvis tagit sådana former, som äro omnämnda under punkt 1 och 2.

Man torde väl kunna påstå, att egentliga svårigheter härstädes icke förekomma för att få erforderligt kapital för startandet av nya mejeriföretag.

Annorlunda är förhållandet på de trakter inom länet, där jordbrukarne mera allmänt icke äro självägande eller där på grund av dåliga kommunikationer m. m. jordbruksintresset är mera svagt. I dylika trakter spelar mejerirörelsen i vårt län knappast någon roll alls. Sålunda finnes t. ex. icke något mejeri i provinsen Härjedalen och endast undantagsvis förekommer något mejeri i Jämtlands nordligaste, sydligaste och östligaste delar.

Vill man försöka föra fram mejerihanteringen i dessa trakter blir det nog nödvändigt att bedriva en på sakkunskap grundad kraftig agitatorisk verksamhet och se till att erforderligt byggnads- och rörelsekapital för nya mejerianläggningar på billiga villkor kan erhållas. Här torde typ 3 av våra mejerisammanslutningar bäst passa.

Som svar på frågan nr 1 vill jag säga, att några större svårigheter icke visat sig med hänsyn till möjligheten att på billiga villkor (mot vanlig bankränta) erhålla nödigt byggnads- och rörelsekapital därför att den livskraftiga mejerirörelsen för närvarande är knuten till länets burgnare jordbruksbefolkning.

Frågan nr 2 är svårare att besvara.

Vill man driva ut mejerirörelsen på trakter, där den på grund av förutnämnda orsaker ännu ej fått fotfäste, t. ex. i södra, norra och östra

delarna av Jämtland samt i hela provinsen Härjedalen, så torde det nog vara av betydelse att staten på lämpligt sätt ställer medel till förfogande i och för tillhandahållande åt nyinrättade andelsmejerier, av nödigt byggnads- och rörelsekapital.»

Mejericonsulenten B. Unger i *Västerbottens län* skriver:

»På den första frågan, om det vid inrättandet av nya andelsmejerier inom Västerbottens län yppat sig några svårigheter med hänsyn till möjligheten att på billiga ränte- och betalningsvillkor erhålla nödigt byggnads- och rörelsekapital, kan jag svara, att sådana svårigheter i regel äro för handen och att dessa svårigheter äro de värsta, som möta vid anläggande av nya andelsmejerier här inom länet.

Vad den andra frågan beträffar, huruvida det för mejerihanterings fortsatta utveckling inom länet anses vara av någon större betydelse, att staten på lämpligt sätt ställer medel till hushållningssällskapets förfogande i och för tillhandahållande åt nyinrättade mejerier av nödigt byggnads- och rörelsekapital, kan därpå svaras, att det otvivelaktigt måste vara av allra största betydelse för mejerihanterings fortsatta utveckling i länet, om medel till byggnads- och rörelsekapital på detta sätt bleve tillgängliga vid startande av nya mejeriföretag, ävensom att, därest sådana medel ej kunna uppbringas, allt fortfarande en hel del orter, som äro i behov av en ordnad mejerihantering, komma att sakna sådan och till följd härav få en dålig avsättning och dålig valuta för mjölken.

Vad i övrigt Västerbottens län beträffar äro dess samtliga nu varande andelsmejerier belägna nere mot kusten, under det att lappmarken och övriga delar sakna sådana. Men även inom dessa senare områden skulle med säkerhet mejerihantering i någon form vara behöflig. För att emellertid kunna ordna den saken i dessa trakter fordras enligt mitt förmenande just tillgång till nödiga lån för byggnads- och rörelsekapital.

En sak, som särskilt skulle göra här omnämnda tillgången på byggnads- och rörelselån nödvändig i detta län är, att så gott som samtliga mejerier tillverka ost och denna ost bör lagras minst 8 månader. Härigenom har man å ett nyanlagt mejeri ej några inkomster att räkna på förr än efter cirka 1 år, sedan mejeriet börjat sin verksamhet.

Den norrländske jordbrukarens ekonomiska ställning måste väl i allmänhet anses något sämre än hans yrkesbroders i landets sydligare delar och detta bör väl även vara ett skäl för att den här omnämnda lånefrågan begränsas till de norrländska länen, som för övrigt även hava de största utvecklingsmöjligheterna efter vad det kan synas.»

I samma riktning går ett av f. mejerikonsulenten Johan Söderblom lämnat uttalande i frågan.

Slutligen har länsmejerskan Anna Gustafsson, som inom *Norrbottens län* fullgör de tjänsteåligganden, som tillkomma en mejerikonsulent, anfört följande:

»På Eder fråga: 'Hava vid inrättandet av nya andelsmejerier i Norrbotten några svårigheter visat sig med hänsyn till möjligheten att på billiga ränte- och betalningsvillkor erhålla nödigt byggnads- och rörelsekapital?' kan svaret endast bliva, att svårigheterna ha varit både många och stora.

Då jordbrukarna inom länet i allmänhet få betraktas som småbrukare, enär blott en ringa del av deras ägande jord är lagd under kultur, ha de icke i likhet med jordbrukare inom andra delar av landet möjlighet att vid bildande av mejeriföreningar inbetala någon nämnvärd insats, utan äro hänvisade att upptaga lån för mejerianläggningen och för mejeridriften under de första månaderna.

Det har hänt under penningedyra tider, att mejerierna varit tvungna att i bank betala en så hög ränta som 7½ procent. Och ändå har det under stundom varit rätt svårt att erhålla nödiga medel ens till det priset, enär de enskilda bankerna hellre lämna ut lån till trävaru- eller annan större industri än till en handfull småbönder, även om dessa kunna ställa fullgod säkerhet. Under sådana förhållanden har det icke varit lätt för våra små andelsmejerier att kunna förränta och amortera skulderna samt samtidigt månatligen med någotsånär gällande priser betala den invägda mjölken. Jordbrukarna äro här uppe mera än på andra ställen i behov av att regelbundet erhålla likvid för sin mjölk, då denna är den enda säljbara lantmannaprodukt, som hittills producerats.

Att de ekonomiska svårigheter, som vår unga mejerihantering haft att kämpa med, delvis kunnat övervinnas, är de senare tidernas för jordbrukets utveckling intresserade landshövdingars förtjänst. De ha beredvilligt tagit del av framlagda förslag, och när penningebekymren varit alltför stora, ha de ingripit och i regel utverkat billigare lån.

Svaret på den andra frågan: 'Kan det för mejerihanterings fortsatta utveckling inom Norrbottens län anses vara av någon större betydelse, att staten på lämpligt sätt ställer medel till hushållningssällskapets förfogande i och för tillhandahållande åt nyinrättade andelsmejerier av nödigt byggnads- och rörelsekapital?' framgår av det, som redan sagts.

Det är icke mera än den svenskspråkiga delen av Norrbottens kustland som nämnvärt berörts av mejerihanteringen. De inre delarna

av länet och finnbygden äro ännu, med undantag av några få byar, utan mejeri. Dessa trakter ha stora utvecklingsmöjligheter, och då mejerihanteringen även här uppe visat sig vara det enda rätta medlet att skapa jordbruksintresse, men penningar mot moderat ränta äro mer eller mindre svåra att anskaffa, måste en statens av hushållningssällskapet förmedlad lånerörelse bliva till stort gagn för mejerihanteringen.

Det vore fördelaktigt för Norrbottens mejerihantering att i större utsträckning än hittills ägna sig åt osttillverkning, då det vid de försök, som blivit gjorda, visat sig, att denna givit ett större utbyte än smörberedning. Men härför nödigt rörelsekapital saknas. Att såsom hittills laborera med tillfälliga lån, stundom så kallade handlån, för mjölklikviderna under ostens mognande kan endast undantagsvis tillgripas.

Att mejerihanteringen är stadd i utveckling, framgår av nedanstående exempel:

Hvitå—Högsö andelsmejeri invägde under mejeriets andra arbetsår, 1906, 157,923 kilogram mjölk, år 1913 287,500 kilogram och år 1914 285,000 kilogram.

Råne älvdals mejeri invägde under sitt första arbetsår, 1910, 439,903 kilogram mjölk och år 1914 1,355,466 kilogram. I mjölklikvider utbetalades vid samma mejeri år 1910 kronor 33,749: 80 samt år 1914 kronor 119,014: 69.

Vid Nederkalix andelsmejeri invägs under första arbetsåret, 1909—1910, 411,240 kilogram mjölk och under 1914 1,107,000 kilogram. Omsättningen var här under första året kronor 44,000: — och under 1914 kronor 128,000: —

Skall mejerihanteringen, Norrbottens jordbruks förnämsta inkomstkälla, kunna gå stadigt framåt, måste den på allt sätt stödjas.»

Av denna utredning torde med all önskvärd tydlighet framgå, att, huru giltiga de av kungl. lantbruksstyrelsen anförda skälen än kunna vara för de övriga delarna av vårt land, så gälla de icke för Norrland. Uttalandena av såväl statens egen konsulent på detta område som också av de personer, som genom sin verksamhet i respektive hushållningssällskaps tjänst bäst varit i tillfälle att sätta sig in i de hithörande förhållandena, visa tydligt, av vilken stor betydelse det måste anses vara för mejerihanteringen fortsatta utveckling inom Norrland, att de planerade mejerianläggningarna genom statens mellankomst beredas tillfälle att på billiga villkor erhålla nödigt byggnads- och rörelsekapital.

Genom att begränsa frågan endast till de sex nordligaste länen, som äro i största behov av det ifrågavarande stödet, vinnes också den fördelen, att de penningemedel, som för detta ändamål behöva disponeras, bliva ganska begränsade. Hushållningssällskapens ombud beräknade, att ett belopp av 500,000 kronor skulle behövas, om fonden skulle vara tillgänglig för alla hushållningssällskap. Då lånebehovet på detta område otvivelaktigt är störst i norra Sverige, torde därför, om lånefonden inskränkes till att gälla endast denna del av landet, ett belopp av 300,000 kronor få anses vara tillräckligt för att möta lånebehovet under den närmaste framtiden.

Under nu rådande tidsförhållanden torde det dock komma att möta betänkligheter att till en lånefond avsätta även detta mindre belopp. Möjligheter saknas emellertid icke att på annat sätt kunna tillgodose det kreditbehov, om vilket det här är fråga.

Riksdagen har förra året på Kungl. Maj:ts förslag beslutat att bereda de nya jordbrukskassorna nödig kredit genom att medgiva att för varje centralkassa, som vinner godkännande från det allmännas sida, må från riksgäldskontoret till Sveriges riksbank överlämnas svenska statens obligationer till ett värde av 100,000 kronor att av riksbanken innehas såsom gemensam pant för samtliga centralkassans förbindelser. Man skulle nu kunna tänka sig den möjligheten, att staten på samma sätt skulle kunna till de olika hushållningssällskap, som önska att nyinrättade andelsmejerier bereda nödig förlagskredit, överlämna obligationer till visst belopp att av sällskapen användas såsom hypotek för de lån, som de komma att förmedla åt nybildade andelsmejerier. Med ett sådant hypotek borde det ej för hushållningssällskapen möta allt för stora svårigheter att på rimliga ränte- och betalningsvillkor erhålla de för denna lånerörelse behövliga penningemedlen. En mycket avsevärd olägenhet kommer dock alltid att vidlåda en sådan lösning av kreditfrågan, nämligen den att varje hushållningssällskap i så fall måste själv verkställa upplåningen av de för lånerörelsen behövliga medlen. Härtill kommer, att denna upplåning helt naturligt kommer att möta en del svårigheter på grund därav, att amorteringstiden, om låneförmedlingen skall kunna motsvara det med den avsedda syftet, måste utsträckas över en längre tidsperiod, t. ex. 10 till 15 år.

På grund härav måste denna lösning av frågan anses, om icke omöjlig, så dock mindre tilltalande.

Långt enklare ställer sig frågan, om hushållningssällskapen kunde få de för låneförmedlingen avsedda medlen t. ex. ifrån folkpensioneringsfonden, för vars medelsförvaltning en särskild kommitté för närvarande

håller på att uppgöra förslag till närmare bestämmelser. Med hänsyn till de allmänna uppgifter, som denna fonds medelsförvaltning anses böra tillgodose utöver och vid sidan av den rena penningeförvaltningen, synes det vara ganska rimligt, att någon mindre del av fonden finge användas för tillgodoseende av det ifrågavarande kreditbehovet. I detta avseende har man ett synnerligen beaktansvärt föredöme i det sätt, på vilket den tyska folkpensioneringsfonden placerat sina tillgångar. Enligt en sammanställning, av vilken jag blivit i tillfälle att taga del i kungl. pensionsstyrelsen, uppgick det belopp, som den 31 december 1913 var utlånat för tillgodoseende av jordbrukets kreditbehov, såsom för markförbättringar, vattenavlednings- och bevattningsändamål, mosskultur, skogsodling, vägbyggnader och andra mindre kommunikationsföretag, kreatursavelns höjande, lindring av foderbrist och dylikt, till ett sammanlagt belopp av icke mindre än 119,675,614 mark, med en räntesats av 3—4½ %.

Det synes då icke vara orimligt, om även utav den svenska folkpensioneringsfonden någon mindre del kunde få användas för tillgodoseende av det mindre jordbrukets kreditbehov. Och då det måste anses vara en i hög grad behjärtansvärd uppgift att genom underlättande av andelsmejeriers uppkomst bereda de små jordbrukarne i norra Sverige möjlighet att få avsättning för den viktigaste av deras jordbruksprodukter, så synes det böra ligga mycket nära till hands, att det jämförelsevis lilla belopp, som skulle erfordras för detta viktiga måls vinnande, ställes till förfogande av folkpensioneringsfonden. Med hushållningssällskapen såsom låneförmedlare behöver fonden säkerligen icke löpa någon risk, att de utlånade penningemedlen icke ordentligt skola åter inflyta till fonden.

Angående det sätt, på vilket kreditfrågan i detalj bör ordnas, kan en enskild motionär naturligtvis ej lämna några närmare anvisningar, utan torde den frågan lämpligen böra överlämnas åt Kungl. Maj:ts prövning.

Mejerihanteringens stora betydelse för det svenska jordbruket och dess framtida utveckling torde ligga i öppen dag. Särskilt är ett väl utbildat mejeriväsen av vikt för Norrland, varest ett bärkraftigt jordbruk måste baseras på foderväxtodling och kreatursskötsel.

Också hava, såsom i motionen framhålles, på senare tider från det allmännas sida vidtagits åtskilliga åtgärder till mejerihanteringens befrämjande. I sådant hänseende erinrar motionären om åtgärderna för beredande av bättre avsättningsmöjligheter för våra mejeriprodukter, för höjande av det svenska exportmörets beskaffenhet, för utbildande av duglig mejeripersonal o. s. v. Emellertid har hitintills en viktig fråga av statsmakterna lämnats opåaktad, nämligen den om understöd-

jande av tillkomsten av ett tillräckligt antal mejerianläggningar. I detta avseende beslöt visserligen hushållningssällskapens år 1910 samlade ombudsmöte, på motionärens förslag, en skrivelse till Eders Kungl. Maj:t med hemställan om åtgärder för inrättande av en lånefond för utlämnande av lån till nya andelsmejerier. Sedan emellertid skrivelsen blivit av lantbruksstyrelsen avstyrkt, har densamma ej föranlett vidare åtgärd.

I den föreliggande motionen har motionären för Norrlands och Dalarnas vidkommande upptagit den tanke, som låg till grund för nyssnämnda framställning.

Till belysande av ifrågavarande spørsmåls betydelse för skilda delar av Norrland har motionären hänvänt sig dels till statskonsulenten i mejerihushållning och dels till hushållningssällskapens mejerikonsulenter m. fl. i de olika norrlandslänen.

Av den utredning i ämnet, som av motionären förebragts och för vilken i motionen närmare redogöres, synes framgå, att åtgärder från statens sida i syfte att underlätta tillkomsten av nya mejeriföretag i de nordliga länen äro av behovet påkallade. Riksdagen delar i sådant hänseende motionärens uppfattning att statens mellankomst bör gå ut på, att möjlighet beredes nyinrättade andelsmejerier att förmedelst lån erhålla nödigt byggnads- och rörelsekapital.

Vad beträffar frågan om lämpligaste formen för de för ändamålet erforderliga medlens anordnande lärers densamma ej kunna avgöras utan en ingående och noggrann utredning. Motionären ifrågasätter i sådant avseende i första rummet upprättandet av en statens lånefond samt, därest detta från statens sida skulle möta betänkligheter, antingen en finansiering i anslutning till vad av föregående års riksdag på Eders Kungl. Maj:ts förslag beslöts för beredande av kredit åt de s. k. jordbrukskassorna, vilket beslut innebar, att statens obligationer skulle kunna lämnas såsom pant för kassornas låneförbindelser i riksbanken, eller ock att de erforderliga medlen ställdes till förfogande från folkpensioneringsfonden. I samtliga fall skulle länen förmedlas genom vederbörande hushållningssällskap.

Utan att i frågans nuvarande läge kunna intaga någon bestämd ståndpunkt vill riksdagen såsom sin åsikt uttala, att den för jordbrukskassornas finansiering beslutade kreditformen näppeligen synes för ifrågavarande ändamål lämplig, utan att i stället någon av de övriga i motionen föreslagna utvägarna bör komma till användning.

I likhet med motionären håller riksdagen före, att länen i detta såsom i flera liknande fall böra förmedlas genom vederbörande hushållningssällskap.

Vad beträffar de närmare villkoren för lånens erhållande synes räntan å desamma ej böra sättas lägre än den, som staten själv får erlägga för sina upplånade medel. På det att återbetalningen av lånen ej må bliva alltför betungande torde amorteringstiden böra göras tämligen lång och icke bestämmas kortare än till 15 år.

Motionärens hemställan går ut på, att den föreslagna lånerörelsen skulle komma såväl Norrland som ock Dalarna tillgodo. Emellertid torde det kunna ifrågasättas, huruvida förhållandena i Dalarna och Gävleborgs län äro av beskaffenhet att påkalla statens mellankomst uti ifrågavarande hänseende. Utan att härutinnan vilja göra något bestämt uttalande håller riksdagen dock före, att utredningen i varje fall bör omfatta jämväl sistnämnda landsdelar.

På grund av vad sålunda anförts, får riksdagen anhålla, att Eders Kungl. Maj:t måtte låta verkställa utredning, på vilket sätt och i vilken omfattning nödiga medel må kunna såsom lån ställas till förfogande åt de hushållningssällskap inom Norrland och Dalarna, som vilja åt nyinrättade andelsmejerier, vilka därav äro i behov, tillhandahålla nödigt byggnads- och rörelsekapital, samt därefter för riksdagen framlägga det förslag, vartill en dylik utredning må kunna föranleda.

Stockholm den 13 maj 1916.

Med undersätlig vördnad.
